

Gabriel Genovart

El somni de l'oest

A un nivell purament mític i quasi teològic—escriu Georges—Albert Astre—, l'Oest simbolitza la plenitud i l'abundor, el nou naixement de l'home a una terra lliure i feliç; el rebuig global de les civilitzacions i dels seus fracassos, les seves corrupcions i malediccions. Es mesclen aquí inextricablement l'alegria de trobar un univers verjo i l'ambició de recomençar, sobre unes bases noves, l'edificació d'una societat pròspera i beneïda, aquesta vegada, per la Divinitat. Aquest fou el 'somni del'Oest', que habitualment es confon amb l'*American Dream*: el gran somni d'Amèrica”.

L'any 1784, escrivia John Filson: “Kentucky, tan semblant a la Terra Promesa, que regalima fins a vessar de llet i de mel; un país amb mil rierols..., una terra de blat i de civada, i amb fruites de tota classe”.

Cap allà el primer terç del segle XIX, cantaven els pioners de Wisconsin:

“Quan siguem posseïdors de boscos i de praderes / conquerits amb el nostre esforç, / regnarem, com a reis, a un país de màgia, / senyors del nostre lloc”.

El 1859, els cercadors d'or de Cherry Creek, Colorado, que somniaven amb riqueses fabuloses, expressaven el seu somni amb aquesta cançó: “Apa ja, al·lots, apa ja, / anem a Cherry Creek. / Ens han dit que una muntanya d'or / ens espera a l'Oest, / el nou Edorado”.

I els pobladors de Califòrnia devien tenir ben present aquella llegenda que, per ponderar la fertilitat del destí cap al qual s'encaminaven, es contava d'un missioner: “Era tan fèrtil Califòrnia—deia la llegenda—que un frare missioner va deixar una nit una aixada en terra i l'endemà havien nascut albercocs en el seu mànec de fusta...”

Hi ha, a l'ànima col·lectiva dels pobles, la idea arquetípica d'un *país meravellós*, d'una terra generosa, d'un

ubèrrim territori d'utopia. Un indret màgic que sovint es contempla com un centre còsmic —o el llombríglol (l'*omphalós*) del món— i un lloc paradisiàc on es besen la terra i el cel. Els mites, les tradicions, les llegendes i els contes de fades de totes les cultures humanes han formulat aquest anhel individual i aquest somni col·lectiu de múltiples maneres: el *paradís terrenal*, una *terra de promissió*, l'*illa dels benaurats*, l'*arbre de la vida*, la *font de salut*, l'*objecte salvífic*, l'*Eldorado*... En el fons, es tracta sempre d'un símbol de plenitud que expressa, tant a nivell personal com col·lectiu, un desig d'autorealització i la recerca esperançada d'un sentit de la vida i del cosmos. En el pla purament individual, la recerca d'aquest *centre còsmic* sol significar quasi sempre la voluntat de trobar un centre personal de referència que proporcioni una seguretat i un equilibri interior, perquè, com diu Mircea Eliade, “tot ser humà tendeix, fins i tot inconscientment, cap

El "somni de l'Oest", no ben bé acabada de clausurar encara la nova frontera, tingué una continuïtat immediata en aquest altre "gran somni col·lectiu" que ha estat el cinema

al Centre i cap al seu propi Centre, el qual li confereix realitat integral, *sacralitat*".

El Nou Món en general i l'Oest en particular foren també una expressió d'aquest somni. I pel que fa a l'Oest especialment, cal dir que ho fou, en primer lloc, com a gran gesta històrica i real (mitificada ben aviat per la llegenda i la literatura) i, en segon lloc, per la perpetuació que després, pràcticament acte seguit, en va fer cinema. El "somni de l'Oest", no ben bé acabada de clausurar encara la *nova frontera*, tingué una continuïtat immediata en aquest altre "gran somni col·lectiu" que ha estat el cinema.

El psicòleg i terapeuta Rollo May sosté la teoria que el descobriment d'Amèrica va ser fruit en primer lloc d'una *necessitat interior* abans que d'una aventura argonautica. En aquest cas, segons May, el mite, com ha succeït altres vegades, *va precedir al descobriment*. "L'Europa medieval —escriu May— no 'volia' un nou món en els segles anteriors a la partida de Colom amb les seves tres petites caravel·les l'any 1492. Els vikings comandats per Leif Erickson havien arribat a Amèrica en el segle XI, i els irlandesos havien portat a terme, abans, diverses expedicions a l'Amèrica del Nord. Però aquests descobriments passaren amplament desapercibuts. La gent de l'Edat Mitjana estava molt més preocupada pel seu propi món intern i pel cel, un món per damunt seu, molt distint a aquell que els envoltava. Calgué un canvi *intern* a Europa perquè la gent es pogués permetre veure i experimentar un nou món. Primer havia de néixer un nou món mític; aleshores seria el moment de descobrir un nou món exterior".

Si contemplam determinats *mapamundis* d'alguns vells còdexs medievals, podem observar, efectivament, quina era la cosmovisió ideal i "perfecta" de l'home de l'Edat Mitjana. Sobre la superfície d'una Terra que, oblidant els descobriments de l'antiga i sàvia cosmologia dels filòsofs grecs, tornaren a concebre com a *plana*, apareixia una Jerusalem *omphàlica* com a centre geomètric absolut dels tres continents fins aleshores coneguts: Europa, Àsia i Àfrica. En una

cosmovisió com aquesta, qualsevol "nou món", evidentment, hi *sobrava*.

"Per descobrir i poblar el Nou Món —escriu Rollo May— calia un Renaixement, amb tot el seu allau de canvis humanístics a Europa (...). Hi hagué, a partir de llavors, una nova confiança en les possibilitats humanes, una nova sensació d'aventura, un nou desig per part de tots els sectors de traspassar les fronteres de la geografia i de les ciències. Aquests nous mites formaren l'escenari en el qual Colom pogué realitzar el seu viatge". I tota aquesta nova sensibilitat, podem afegir, va configurar també el marc anímic que, anys més tard, feu possible el *western myth*: el somni i la saga de l'Oest.

Tan bon punt fou descobert el Nou Món, els europeus començaren a projectar-hi tots els seus vells mites, quimeres i utopies. Potser era allà on hi havia realment tots aquells indrets meravellosos que abans havien cercat sense arribar a trobar-los, o aquells altres que podien significar una nova versió dels que tristament s'havien perdut o fet malbé en el decurs de la convulsa història del món antic. Basta pegar una ullada a la toponímia del continent americà per advertir que molts dels noms donats pels conqueridors a les terres descobertes eren tributaris d'un imaginari en el qual confluïen, com a mínim, tres universos mitològics: la Bíblia, els mites grecoromans i el món de la cavalleria medieval. El topònim *Califòrnia*, donat pels soldats d'Hernán Cortés a la vasta regió del sud-oest nord-americà, procedia de la novel·la de cavalleria *Las Sergas de Esplandián*, una continuació de l'*Amadís de Gaula* escrita per Garci Rodríguez de Montalvo. En aquesta obra, la reina Califòrnia apareixia com la sobirana del país de les Amazones. Trobam aquí l'exemple d'una denominació toponímica on un mite de l'antiga Grècia (el de les Amazones), reformulat per una novel·la medieval de cavalleria, arribaria més tard a adquirir el perfil bíblic d'una nova Canaan, la *terra promesa* per excel·lència. I els exemples es podrien multiplicar, perquè tot aquest imaginari col·lectiu, tota aquesta geografia

La gent de l'Edat Mitjana estava molt més preocupada pel seu propi món intern i pel Cel, un món per damunt seu, molt distint a aquell que els envoltava.

MARTI Y MARI - BARCELONA

fantàstica, era present, com a somni i utopia, tant a l'ànima dels conqueridors espanyols com a la dels viatgers del llegendari Mayflower i de molts d'aquells pioners que prengueren part a la gesta col·lectiva del *Far West*.

Així les coses, "era normal —com diu Astre— que cadascun dels avanços cap a l'Oest, cadascuna de les fronteres successives, donàs lloc a una mitologia (i a una mística) pròpies, a la qual trobam fonamentalment uns elements parells; gestes i epopeies peculiars i vertaders 'cicles' de proeses dels quals la literatura i el cinema s'aprofitaren àvidament".

La historiografia americana ha assenyalat també l'analogia d'aquestes rutes mítiques amb el centres de peregrinació de l'Europa medieval, de manera semblant a com antany —diu Riepeyrou, a la seva *Història del Far*

West—eren coneguts els camins i parades que portaven a Santiago de Compostel·la. Aquelles grans vies que conduïen a destins fabulosos, a noves fonts de benaurança, de riquesa i de salut, esdevingueren vertaderes itineraris èpics, amb un significat moral, mític i iniciador, tant de caràcter col·lectiu com individual, i conservaren posteriorment tot aquest simbolisme profund tant a la literatura com al cinema que inspiraren.

Al llarg de les cinc famoses grans rutes que obrien la *nova frontera* mòbil cap a l'Oest —la de Lewis i Clark, explorada el 1804 a instàncies del mateix Jefferson, que remuntava el Missouri fins a les Muntanyes Rocoses i a la desembocadura del riu Colúmbia; la cèlebre Santa Fe Trail, que, passats 1.300 quilòmetres, portava, Missouri enllà, fins a Nuevo Méjico; l'O-

regón Trail, de més de 3.200 quilòmetres de calors i freds extrems; la pista dels Mormons, que conduïa a través de les Rocoses fins a Salt Lake City, i la famosa *Gold Rush*, practicada a partir de 1848 arran del descobriment de l'or californià a la vall de Sacramento— hi transitaren les caravanes i es feren llegendaris els herois i els llocs que posteriorment el *western* consagraria a les seves obres.

Al final d'aquestes cinc rutes esperaven tots aquells llocs portentosos que, com els destins màgics dels contes de fades, eren font de salut física i moral. "Un dels aspectes més curiosos del mite del Salvatge Oest —escriu Rollo May— és que se suposava que l'Oest tenia poder curatiu. Theodore Roosevelt, adolescent malaltís, anà a l'Oest per desenvolupar la seva forma física, trobar-se psicològicament a si mateix

Tan bon punt fou descobert el Nou Món, els europeus començaren a projectar-hi tots els seus vells mites, quimeres i utopies

i convertir-se en un home valerós. A la narració d'Horatio Alger, *La sort de Lucky Larkin*, la família malvada dels aristòcrates Duncan rep la sentència d'un jutge d'anar a l'Oest per reconstruir la seva honestedat i integritat".

Trobar-se psicològicament a si mateix, convertir-se en un home o una dona valerós/a, tant físicament com moralment; descobrir aquest "centre" d'equilibri i de plenitud interior; reconstruir una honestedat, una identitat i una integritat perdudes, formava també part essencial del mite de l'Oest. Com hem tingut ocasió de veure a tantes i tantes pel·lícules.

De totes les innumerables pel·lícules que expressen aquests somnis, farem aquí referència a un film potser avui tan injustament oblidat com l'obra del seu mateix director. La pel·lícula és *California*, un western de 1946. El seu director, John Farrow.

California, una pel·lícula d'elegants moviments de càmera i una certa

sumptuositat d'estil, conta una història tractada en moltes ocasions al cinema de l'Oest: la marxa d'una caravana de pioners cap a un nou assentament colonial que es veu interferida abruptament per una sobtada "febre de l'or". Protagonitzada per una esplèndida Barbara Stanwyck (en un personatge que sembla directament inspirat en la Claire Trevor/Dallas de *La diligència* de John Ford) i amb Ray Milland i Barry Fitzgerald com actors co-protagonistes, la realització de Farrow compta també amb una suggerent fotografia en color de Ray Rennahan que, en determinades seqüències, tenyeix les imatges d'una tonalitat groguenca que fa pensar en la lluïssor malaltissa i corruptora de l'or, a la vegada que aporta a la pel·lícula una pinzellada fantàstica que anticipa westerns tan irreals i onírics com *Encubridora* (*Rancho Notorius*, Fritz Lang, 1952) o *Johnny Guitar* (Nicholas Ray, 1954). Altra-ment, els excel·lents apunts musicals del film de Farrow—amb l'antecedent

d'un film de Robert Z. Leonard: *Ciudad del oro* (*The Girl of Golden West*, 1938)—prefiguren westerns posteriors de caràcter ja netament musical, com *Oklahoma*, la realització de Fred Zinnemann de 1955, o *La leyenda de la ciudad sin nombre* (*Paint Your Wagon*), la pel·lícula de Joshua Logan de 1968.

Però aquí ens interessa destacar sobretot com aquesta obra de John Farrow formula bellament, entorn de la terra fabulosa de Califòrnia, tot l'esperit del "somni de l'Oest" i els seus simbolismes profunds tant de caràcter individual com col·lectiu. Especialment, en primer lloc, a través de la balada que acompanya l'aparició dels títols de crèdit; i, en segon lloc, amb el significatiu diàleg que, en una escena, quasi a l'inici mateix de la pel·lícula, mantenen Lily Bishop (Barbara Stanwyck), una cantant de saloon menyspreada pels puritans membres de la caravana, i Michael Fabian (Barry Fitzgerald), el vell i comprensu patriarca del grup.

Aquelles grans vies... esdevingueren vertaderes itineraris èpics, amb un significat moral, mític i iniciador, tant de caràcter col·lectiu com individual, i conservaren posteriorment tot aquest simbolisme profund tant a la literatura com al cinema que inspiraren

Quant a la balada, la lletra diu així:
"El sol fa el seu camí cap a l'Oest / perquè la seva llar és a Califòrnia. / Les ones no descansen fins que travessen el Golden Gate. / La sequoia que estén les seves branques entre els núvols / planta les arrels a Califòrnia. / La mà de Déu féu una bona feina a la Ciutat de l'Or. / Les muntanyes s'enfilen fins al Cel / a Califòrnia, / on els melicotoners floreixen de Samarcanda a Monterey. / La brisa porta el bes del àngel / a Califòrnia / per convertir-la en la Terra Promesa. / El sol fa el seu camí fins a la seva llar / que és Califòrnia / i allà s'hi aatura per descansar.

La mà divina feu la seva ciutat / a la Ciutat de l'Or. / Quan vegis, germà, una muntanya que arriba fins al Cel / és que ets a Califòrnia, / on el melicotoner floreix de Monterrey a Samarcanda / i els àngels envien amb la brisa el seu bes. / Per això aquesta és la Terra Promesa.

Porta'm la Bíblia i el banjo, / dona'm una pistola que no es rovelli, / deixa'm agafar les millors mules del Missouri, / perquè, o Califòrnia, o no-res. / Deix al darrere les praderes de Kansas / (perdona'm la pols que aixec), / deix rere mi el Missouri / perquè, o Califòrnia, o no-res. / He nascut per a la glòria, / ni els vents ni les tempestes em barraran el pas / cap enllà les Muntanyes Rocoses. / Perquè, o Califòrnia..., o no-res!"

I aquest és el diàleg entre els dos personatges citats, en una nit d'acampada i repòs en el trajecte de la caravana, quan Lily Bishop, la jove protagonista, acaba de ser objecte del rebuig més despectiu per part dels integrants de la comitiva. A excepció del paternal Michael Fabian, líder espiritual d'aquell estol de pioners, que tracta de consolar l'al·lota menyspreada.

—*"Terra de blat, de civada i de vinyes —exclama el vell Fabian, llegint la Bíblia amb veu alta—, on segons les estimacions hi creixen les figues, les prunes i els dàtils. Terra generosa d'oliveres. Qualsevol persona que mengi del seu pa, tindrà abundor de totes les coses".*

—*Qui ho va dir, això? Un altre que anava a Califòrnia?* —replica Lily Bishop, amb amarga ironia.

—*No* —respon Fabian—. *D'això, fa mils d'anys. Eren els fills d'Israel. I Déu els guiava pel riu Jordà cap a la terra promesa.*

—*Són paraules boniques. Paraules i noms bonics —diu l'al·lota—. En sé molts d'aquests noms: Memphis, Sabana, Kansas, Nova Orleans... Són belles paraules, però et poden xapar el cor. Sobre-tot si no hi ha un lloc per a Lily Bishop.*

—*A Califòrnia sí, que n'hi haurà un per a tu.*

—*Trobaré el meu lloc qualche dia. I ningú em podrà fer fora. Ningú. Usagraesc que em vulgueu portar a la vostra caravana cap a la terra promesa. Com heu dit què es deia, aquesta terra?*

—*Segons el Llibre, Canaan. Però nosaltres li deim Califòrnia.*

La caravana de Oregón de James Cruze (1923), *El caballo de hierro* de John Ford (1924), *La gran jornada* de Raoul Walsh (1930), *Cimarron* de Wesley Rugges (1931), *Los inconquistables* i *Unión Pacífico* de Cecil B. DeMille (1939), *Corazones indomables* i *La diligencia* de John Ford (1939), *Paso al noroeste* de King Vidor (1940), *Oro, amor y sangre* i *Camino de Santa Fe* de Michael Curtiz (1940), *Espíritu de conquista* de Fritz Lang (1941), *Tierra generosa* de Jaques Tourneur (1946), *Califòrnia* de John Farrow (1946), *Río Rojo* de Howard Hawks (1948), *Wagon Master* de John Ford (1950), *Más allá del Missouri* i *Caravana de mujeres* de William A. Wellman (1951), *Río de sangre* de Howard Hawks (1952), *Horizontes lejanos* d'Anthony Mann (1952), *Tierras lejanas* d'Anthony Mann (1955), *Horizontes de grandeza* de William Wyler (1958), *Más allá de Río Grande* de Robert Parrish (1959), la nova versió de *Cimarron* d'Anthony Mann (1960), *El Dorado* de Howard Hawks (1967)... foren les fites senyeres que, a les distintes dècades de l'època daurada del gènere, donaren forma cinematogràfica a la quimera de l'Oest. Èpiques pel·lícules d'itineraris, de caravanes, de trajectes perillosos, de recerques utòpiques, de conquestes i exploracions...; i de sers humans que van a l'encontre de destins incerts, tot esperant trobar el seu lloc en el món i un sentit a l'existència a través d'una realització personal.

Potser no acabàvem de ser-ne conscients, però aquestes pel·lícules, contemplades en molts de casos a la infantesa, ens ajudaren a construir tot

un món mític interior. Aquest món mític personal que, com a condició prèvia, pot arribar a ser tan fonamental, segons Rollo May, a l'hora de emprendre l'aventura individual de descobrir un nou món exterior.

Alguns psicoterapeutes —entre ells, Bruno Bettelheim i Rollo May molt especialment— no s'han cansat de ponderar la importància que pot arribar a assolir el fet d'haver forjat durant la infantesa i l'adolescència aquest món mític intern que, com a font de nutrients psicològics (o d'hormones psíquiques, que diria Ortega), ens pot proporcionar aquells impulsos positius que ens ajudin a encarar d'una manera vàlida i positiva la nostra existència i a la realització de les conquestes, per modestes que siguin, de la pròpia vida personal. Els contes, les lectures i les pel·lícules hi poden haver contribuït decisivament.

Passada aquesta etapa de *renaixement interior* i d'aparició d'una *nova sensibilitat* que és l'adolescència, tot aquest món intern pot arribar a adquirir un paper capital en el moment de projectar la vida cap a defora i d'adquirir aquesta confiança en les possibilitats personals que, com en aquella gent del Renaixement històric, ens impulsà a experimentar la sensació de l'aventura i al desig de traspassar fronteres i albirar nous horitzons.

Alguns mai no li agraiem prou al cinema que, entre tots els somnis en grescadors que ens subministrà, ens fes viure un del més bells: el somni de l'Oest. ■

REFERÈNCIA BIBLIOGRÀFICA:

ASTRE, G. ; HOARAU, A.P. *El universo del western*. Madrid: Fundamentos, 1986.

COMA, J. *La gran caravana del western*. Madrid: Alianza Editorial, 1996.

CRÍADO, E. *100 impulsos positivos de película (Un siglo de cine estimulante)*. Barcelona: Ediciones Folio, 1996.

ELIADE, M. *Imágenes y símbolos*. Madrid: Taurus Ediciones S.A., 1979.

MAY, R. *La necesidad del mito (La influencia de los modelos culturales en el mundo contemporáneo)*. Barcelona: Paidós Ibérica S.A., 1991.

PICAZO I MUNTANER, A. *L'espai imaginari i la conquesta d'Amèrica del Nord*. Palma de Mallorca: El Tall, (de pròxima aparició).